

שנאמר ורחץ במים וטהר (עפ"י רש"י כאן וחגיגה כג. ויבמות עג. ועוד. וע' ספרי חקת ובמפרשיו ובפירושו ר"ח כאן; רמב"ם הל' פרה א, יג).

והרישב"א כתב: 'הטהור' משמע בסמוך לטהרתו, שטבל זה עתה מטומאתו. וברשב"א משמע 'הטהור' – הראשון [וכמו שמצינו 'העולה – עולה ראשונה' ועוד. ע' במובא לעיל לד כמה דוגמאות]. כלומר בשלב הראשון לטהרתו.

'תני תנא קמיה דרבי יוחנן... אמר ליה: פוק תני לברא...'. ביטוי זה, 'פוק תני לברא' – לא מצאנוהו בתלמוד אלא מפי רבי יוחנן; כאן ובשבת קו. עירובין ט. ביצה יב יבמות עז; וסנהדרין סב. ביטוי דומה נמצא אצל רבו של רבי יוחנן, רבי ינאי; 'פוק קרי קראך לברא...' – בברכות ל: יבמות מ. וכתובות נו.

'מאי שנא בידוי ראשון דלא אמר 'ובני אהרן עם קדושך' ומאי שנא בידוי שני דאמר 'ובני אהרן עם קדושך'? – תנא דבי רבי ישמעאל, כך היא מדת הדין נותנת; מוטב יבא זכאי וכפר על החייב ואל יבא חייב וכפר על החייב' ומה שמתודה בידוי ראשון על ביתו ולכאורה היה ראוי שיתודה תחילה על עצמו בלבד כדי שיבוא זכאי וכפר על החייב – משום שביתו כגופו דמי (עפ"י מאירי ורישב"א. ובמאירי מבואר שידוי ראשון כולל את אשתו ולא שאר בני ביתו וכ"ה ברשב"א ור"ן שבועות יג. וצ"ע ברישב"א שבועות). ועוד, כיון שבידו למחות בביתו הרי הוא נענש באותם עונות כאילו הם עונות עצמו (שיח יצחק).

'שחטו וקבל במזרק את דמו ונתנו למי שהוא ממרס בו... נטל מחתה ועלה...'. בטעמא דקרא שעבודת הקטורת נעשית באמצע עבודת הפר, בין קבלת הדם להזאתו – ע' בפירוש רש"י הירש פר' אחרי טז, יג.

זוהינחה על הרובד הרביעי שבהיכל'. מבואר בגמרא: רובד הרביעי להיכל, מחוצה לו. וקבעו רביעי כדי שלא יתרחק יותר משום חשש קרישת הדם. [ולענין גחלים קבעו גם כן רובד רביעי – נראה שרצו חכמים להשוות הדברים] (עפ"י גבורת ארי. והרמב"ם לא הזכיר 'רביעי' במחתה אלא בדם בלבד. וכן הוא במאירי ובסמ"ג רט).

דף מד

'על מה קטורת מכפרת – על לשון הרע; יבא דבר שבחשאי...'. ריב"א פרש שלכן הקטורת 'דבר שבחשאי' יותר ממתן דמים, כי הקטורת נעשתה בשתיקה שלא כמתן דמים שהיה מונה אחת שתיים כו'. והר"א אלחנן פירש משום שהקטורת אין כפרתה מפורשת כמו מתן דמים, לכך נקראת 'דבר שבחשאי' (עפ"י תוס' ישנים ועוד).

לכאורה יש לפרש לפי שהקטורת לעולם נעשית בבית פנימה באין אדם אחר רואה מלבד המקטיר, מה שאין כן מתן דמים בעלמא שיש בה על המזבח החיצון, ומסתבר להשוות כפרת קטורת של כל השנה לקטורת של יום הכפורים, וכן מתן דמים למתן דמים. עוד בענין כפרת הקטורת על לשון הרע, ע' בספר משך חכמה תצא כג, י.

'אמר רבי אלעזר: לא שנו אלא בשעת הקטרה דהיכל אבל בשעת הקטרה דלפני ולפנים מהיכל פרשי, מבין האולם ולמזבח לא פרשי'. מבואר בסמוך בגמרא שהפרישה מבין האולם ולמזבח היא

מגזרה דרבנן, שמא ייכנס להיכל. ואם תאמר לפי סברה זו מה חילוק יש בין הקטרה להיכל להקטרה דלפני ולפנים, הלא בשניהם יש לחוש שמא ייכנס להיכל?
יש לומר משום שהקטרה בקדש הקדשים חמורה בעיני אנשים הלכך לא הוצרכו לגזור כל כך. או גם יש לומר שצריך שיעמדו שם כדי שיוכלו לראות שלא יתקן מבחוץ ויכניס כדרך הצדוקים (עפ"י תוס' ישנים).

הטעם השני אינו שייך לענין מתן דמים שלפני ולפנים, ואף על פי כן התירו להיכנס באותה שעה בין האולם ולמזבח – אפשר משום לא פלוג רבנן בין הכניסות. אך עדיין יש להקשות הלא כדי להשגיח די בזה שהיה ממרס על הרובד הרביעי. ושמא אין די בכהן אחד לכך כי שמא גם הוא כמוהו או יוכל להסתיר מעשיו מפניו. אלא שלכאורה השגחה זו עצמה תחשב ככניסה לצורך וכמו צורך הממרס להיות שם והרי לצורך לא גזרו חכמים כמוש"כ התוס' אם כן מדוע התירו משום כך אף שלא לצורך. גם יש להעיר מדברי הרמב"ם בפיה"מ שלכך השביעוהו שלא ישנה, כי באותה שעה לא יוכל שום אדם לדעת מה הוא עושה. והגבורת-ארי כתב טעם אחר; לפי שהעבודה לפני ולפנים לא שכיחא לפיכך לא גזרו בה רבנן. ואף על פי שגם פר העלם דבר ושעירי ע"ז אינם מצויים, צריך לומר כל עבודות היכל כאחד הם. וע' טעם נוסף בספר חדושים ובאורים. והרמב"ם בפירושו המשנה (בסוף תמיד) כתב שביום כיפור שנכנס פנימה אין איסור להיות בין האולם ולמזבח מפני שאי אפשר לראותו. ויש ליישב דבריו עם האמור בגמרא שלכך לא גזרו בזה שמא ייכנסו להיכל כי הלא בין כך לא יראוהו ולמה להם להיכנס להיכל [וכן משמע סברה זו בריטב"א]. וטעם זה שייך הן בקטורת הן במתן דמים. או שמא נקט הרמב"ם שאיסור כניסה בין האולם ולמזבח אינו משום גזרה אלא מהלכה [כן נראה לומר על פי מה שכתב הגר"ח הלוי (ביאת מקדש א, טו) שהרמב"ם נקט כרב אחא שאמר 'מעלות דאורייתא', ומפרש (כפירוש ריב"א שבתוס' ישנים) כלפי דין ההפרשה עצמה שהוא דאורייתא]. וכל זה נכלל בהלכה שכשהכהן בקדש הקדשים אין צריך לפרוש אלא מההיכל. והטעם זאת הרמב"ם בפירושו משום שאין רואים אותו.

זאמרי לה כדי' – בסתם, ללא שם חכם (ע' במובא ביוסף דעת ריש בבא-מציעא).

(ע"ב) 'נתפזרו לו קב גחלים, מכבדן לאמה' – ובשבת כופה עליהן פסכתר (תמיד לג).

בגבורות-ארי הקשה הלא החותה בגחלים בשבת חייב, ואם כן מדוע מותר בשבת לחתות בארבע קבין ולערות הלא יכול לחתות בשלשה קבים ללא עירוי, כביום הכפורים. ובספר חדושים ובאורים מובא טעם לחתיית כמות מרובה [והלא כדי לקיים מצות 'מלא המחטה' די לחתות קצת יותר משלשה קבים] – כדי שיהיו הגחלים לוחשות היטב, ובזמן שהם מרובים מחזיקים חומם יותר. ולכך סובר רבי יוסי שהיה חותה בשל סאה. ורק כאשר בא להוליך היה מערה שלשה קבים. ולפי זה מובן שדוחה שבת משום שהוא צורך עבודה. ואף על פי שביום כפורים אין מקפידים בכך משום טירחת הכהן, מכל מקום הרי זו מצוה מן המובחר וכיון שעבודת המקדש בשבת התר גמור היא אין לחוש. (ע"ע מקדש דוד כד, ד).

יש אומרים שמחתת הכסף שהיה חותה בה, לא היתה כלי שרת ולא קידשה את הגחלים שבתוכה, ולכך יכול לכבדן לאמה. ויש מצדדים בדבר לכאן ולכאן (ע' תוס' ישנים כאן; תוס' להלן מו; והגיגה כג: פירוש הרא"ש תמיד לג. והרש"ש צדד שבאותה מחתה מרימים את הדרשן. וע"ע ב'חדושי הגר"ח על הש"ס'). נתפור על הרצפה יותר מקב – לא יאסוף מן הרצפה שאין זה דרך כבוד אלא חוזר וחותרה ומשלים לשלשה קבים (עפ"י רמב"ם תמידין ג, ה; חדושים ובאורים).

'בכל יום לא היה לה ניאשתיק'. לפרש"י היינו טבעת המשמעת קול. ובכל יום כיון שהיה נכנס במעילו, לא היה צורך בטבעת זו, מה שאין כן ביום הכפורים.

וראה בפירוש ר"ח להלן (גב.) שפרש [דלא כרש"י] 'חביבים ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח' – שביזהכ"פ נכנס אהרן ללא צורך בהשמעת קול. ואפשר שהוא הולך לשיטתו שפירש 'ניאשתיק' – נרתק. כן כתב בספר נפש חיה (או"ח שלה, א). אך גם לפרש"י יש לקיים פירושו שם כי נראה שהשמעת קול בטבעת אינה חיוב מעיקר דין תורה. ועוד הלא הניאשתיק היה רק בכניסה ראשונה ולא בשאר הכניסות.

כמה ראשונים פרשו (עפ"י הירושלמי) 'ניאשתיק' – נרתק, שלא יכווה מהמחיתה העשויה מתכת; אם משום שביום הכפורים הגחלים שוהות במחיתה זמן מרובה עד שיחפון קטורת לכף ויוליך הכף והמחיתה לבית קדשי הקדשים, ובינתיים הכלי מתחמם. אם משום שבכל השנה יכול להגן על פניו מחום המחיתה ביד שמאלו, משא"כ ביום הכפורים ששתי ידיו תפוסות, צריך לעשות נרתק למחיתה להגן על פניו (עפ"י ריטב"א).

ויש מפרשים 'ניאשתיק' – בסיס למחיתה, שהרי ביום הכפורים מושיבה ומקטיר בתוכה (עפ"י מאירי).

*

וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו... – אמר רבי אבהו: וכהן גדול לא אדם היה? – אלא כההיא דאמר רבי פנחס: בשעה שהיה רוח הקדש שרוי עליו היו פניו בוערות כלפידים עליו. זהו שכתוב כי שפתי כהן ישמרו דעת... כי מלאך ה' צ' הוא'.

(ויקרא רבה כא. ע"ע פרי צדיק יוהכ"פ)

וכל אדם לא יהיה... – הענין בזה, כי שם 'אדם' מורה על עומק יקרות האדם בבינה והשכל... ובכל התפעלות נאמר לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון – לפי מערכת האדם במחשבותיו, כן יענהו ה'; אבל ביום הכפורים וכל אדם לא יהיה – שאין שום שייכות לגבול תפיסת אדם במחשבתו ובינתו לענין ההשפעה שיורדת מהש"י במקום הזה בעבודת יום הכפורים (מי השלוח).

דף מה

זרבי יוסי קיום האש מנא ליה, נפקא ליה מוהאש על המזבח תוקד בו'. רש"י מפרש תפקידה של מערכה זו לקיום האש – שאם אין אש של מערכה-גדולה מתגברת, מוסיפים עליה מזו (וכן פרשו הריטב"א רבנו יהונתן ועוד).

ולרבי יהודה אין צורך במערכה מיוחדת למטרה זו, כי בכל עת ועת היו הכהנים מוסיפים עצים על מערכה גדולה (רבנו יהונתן, וכדלעיל לט). 'לא היו נמנעין מלהביא עצים למערכה כל היום כולו'. ולר' יוסי יתפרש שמביאים למערכה של קיום האש.

והרמב"ם (תמידין ב,ד) כתב שלא היה על מערכה זו כלום אלא מטרתה לקיים מצות האש שנאמר אש תמיד תוקד (וכן נראה מדברי החינוך קלב. וכן כיוון הרש"ש לפירוש זה).

א. לפירוש זה לדעת רבי יהודה, נראה מדברי התשב"ץ (ח"ג לו קלה) שאין מצוה לקיים אש תמיד על המזבח, כי הוא דורש 'אש תמיד' ללמד על אש המנורה שנאמר בה תמיד, שבאה ממזבח החיצון [ואעפ"י שאין מצוה בדבר, היה באש המזבח נס שלא כיבו אותה גשמים ורוח].

ואולם מדברי המאירי נראה שגם לרבי יהודה היו צריכים להוסיף בכל עת עצים למערכה כדי שתהא שם אש תמיד.

בכל יום כהנים עולים במזרחו של כבש (לפי שהיו מקיפים מימין – ממזרח) ויורדים במערבו. והיום כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע (משום כבודו של כהן גדול. עושה עצמו כבן בית משום חשיבותם של ישראל). רבי יהודה אומר: לעולם כהן גדול עולה באמצע ויורד באמצע.

הרמב"ם (עבודת יוה"פ ב,ה) כתב: '... והיום עולים [– הכהנים] באמצע ויורדין באמצע לפני כהן גדול כדי להדרו'.

בכל יום כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן הכיור והיום מקיתון של זהב. רבי יהודה אומר: לעולם כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מהקיתון של זהב.

א. הרמב"ם (ביאת מקדש ה,י) כתב שמצוה לקדש מן הכיור [ואף כהן גדול, מלבד כהן גדול ביום הכפורים. עיוהכ"פ ב,ה], ובדיעבד קידש מכלי שרת אחר – כשר. ואילו הרמב"ן (תשא ל,ט) כתב שאין מצוה לקדש דוקא מן הכיור (וע"ע זבחים כב).

ב. בירושלמי מובאת דעה אחת שקידוש ראשון של יום הכפורים היה מקדש מן הכיור. ואולם להלכה נראה שאין מחלקים בכך (עפ"י חדושים ובאורים. ע"ש).

בכל יום היו שם ארבע מערכות והיום חמש. דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: בכל יום שלש והיום ארבע. רבי יהודה אומר: בכל יום שנים והיום שלש.

הלכה כרבי יוסי; בכל יום היו שלש מערכות והיום ארבע.

דף מד

עה. וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו. מה נכלל באיסור זה?

מדין תורה אסור לכל אדם להיות בהיכל בשעה שהכהן מקטיר קטורת בהיכל או בבית קדשי הקדשים, בשעת מתן דמים (בבאו לכפר) בהיכל ובקדש הקדשים – ביום הכפורים, בפר העלם דבר של ציבור ובשעירי עבודת כוכבים ('כפרה' – 'כפרה' מיום הכפורים), הן בכניסתו הן ביציאתו (עד צאתו). בעזרות – מותר (באהל מועד). ובין במדבר בין בשילה בין בבית עולמים (בקדש). וגזרו חכמים (כפרש"י ועוד) לפרוש אף מבין האולם ולמזבח, ואילו בשאר העזרה לא גזרו – כי המזבח המפסיק מהוה היכר ולא יבואו להיכנס. ולא גזרו אלא בשעת עבודת שבהיכל, אבל בעבודות שלפני ולפנים בין במתן דמים בין בהקטרת קטורת (רבי אלעזר) – אין צריך לפרוש אלא מהיכל. האולם עצמו; אם נוקטים שקדושתו קדושה אחת היא עם ההיכל – צריך לפרוש ממנו מדין תורה. ואם שתי קדושות – מדרבנן, כדין בין האולם ולמזבח.

א. יש מקום לומר שלא אסרו להיכנס בין האולם ולמזבח אלא בכניסה שלא לצורך אבל נמצא שם לצורך – מותר (עתוס). אך אפשר שלפי האמת אסור בכל אופן (עפ"י קרני ראם ורש"ש). כתב הרש"ש (עפ"י תמיד לג): בהקטרת קטורת שבכל יום, היה עם המקטיר ממונה שאומר לו 'הקטר'. וכן כהן המכניס גחלים וכהן נוסף המוסר לו את הכף. וכיון שהם נמצאים שם לצורך הקטרה – מותר.

ואולם מדברי הרמב"ם (תמידין ג,ד-ט) נראה שכהנים אלו יצאו משם קודם ההקטרה [ומה צורך בהיותם עמו בשעת ההקטרה]. וכן כתב המאירי שאסור להיות שם אף בכניסה לצורך כגון להכניס המחתה (וכ"מ בתוס' שבהיכל אסור אף בכניסה לצורך).

ב. לפירוש ריב"א (בתו"י), לדעת רב אחא (אדא) בר אבהו איסור כניסה בין האולם ולמזבח – מדאורייתא, שכך נמסר מהלכה. וכן מבואר מהגר"ח הלוי (ביאת מקדש א,טו) בדעת הרמב"ם להלכה. ואולם לפרש"י אינו אלא מדרבנן (ולוה הסכימו בתוס' ישנים. וכן דעת הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות ל"ת (סט) עג). ועתוס' וריטב"א סוכה מד).

- ג. יש אומרים שלהלכה יש לנקוט אולם והיכל חדא קדושה היא (עפ"י מאירי; תוי"ט). ויש סוברים שתי קדושות הן (ע' קרית ספר בית הבחירה א; מנחת חינוך קפד, ג).
- ד. יש מי שכתב שבזמן שכהן גדול בא לפני ולפנים לכפר, אין איסור כניסה מדאוריתא אלא כאשר נמצא הכהן בבית קדשי הקדשים, לא כשהוא בהיכל, בכניסה וביציאה. לא אסר הכתוב בכניסה וביציאה אלא כשהכהן נמצא במקום שהוא מכפר (חדושים ובאורים).

דף מה

- עו. א. כמה מערכות היו על המזבח בכל יום וכמה ביום הכפורים?
ב. מנין להצתת אליתא (= קיסם דק) בראשו של מזבח ובכהן כשר ובכלי שרת?
ג. מהיכן היו מביאים אש למנורה ולמחטה הנכנסת לפני ולפנים?
- א. לדברי רבי יהודה, בכל יום היו על המזבח החיצון שתי מערכות; אחת מערכה גדולה שעליה מקטירים כל הקרבנות, ועוד מערכה שניה של קטורת – ממנה לוקחים גחלים להקטרת קטורת בהיכל (הוא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה – זו מערכה גדולה. ואש המזבח תוקד בו – זו מערכה שניה).
מערכה שניה של קטורת, היו מקטירים עליה שני בזיכי לבונה של לחם הפנים. מערכה זו נתונה בדרום-מערב המזבח, מול פתח ההיכל. והיו נותנים עליה עצי תאנה לפי אומדן חמש סאים גחלים. ובשבת – שמונה סאים (עפ"י תמיד כט; זבחים נח).
- רבי יוסי מוסיף מערכה שלישית לקיום האש (והאש על המזבח תוקד בו. – שאם אש מערכה גדולה אינה מתגברת, מוסיפים עליה מזו (רש"י ועוד). והרמב"ם (תמידין ב, ד) כתב: לקיים בה מצות האש, להיותה תמיד על המזבח). וכן סובר רבי שמעון (רש"י).
- לרבי יהודה אין צריך מערכה מיוחדת לקיום האש כי בכל עת ועת היו הכהנים מוסיפים עצים למערכה גדולה (רבנו יהונתן. וכן נקט המנחת-חינוך (קלבה, ה) שלר' יהודה מתקיימת מצות 'אש תמיד' במערכה גדולה. וכתב לפי זה [שלא כמשמעות דברי החינוך] שאפילו לרבי יוסי, אם לא עשו מערכה שלישית ודלקה אש במערכה האחרת, לא ביטלו מצות 'אש תמיד').
- רבי מאיר מוסיף מערכה רביעית לאברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב (ואש. ומדובר באברים שלא משלה בהם האור להוציאם מתורת בשר ועדיין הם קשים מאד (עפ"י ראשונים). וחכמים אינם דורשים וא"ו, ולשיטתם מחזירים אברים ופדרים על גבי מערכה גדולה לאחר סידורה).
- א. יש מי שנקט שהקטרת אברים ופדרים של אתמול היתה לאחר הקטרת אברי התמיד של שחר, שהרי אסור להקטיר דבר מקודם לתמיד (עפ"י המפרש לתמיד כט). ואילו הרא"ש והראב"ד (שם) אינם סוברים כן מפני שהקטרה זו סוף עבודת הלילה היא. וכן נקטו הגר"א וריעב"ץ שם.
- ב. הלכה כרבי יוסי שבכל יום היו שלש מערכות, ולא היתה מערכה מיוחדת לאברים ופדרים שלא נתעכלו (ערמב"ם תמידין ב, ד-ה).
- ביום הכפורים נוספת מערכה אחת לצורך נטילת גחלים לקטורת שלפני ולפנים (והאש על המזבח. ולכולי עלמא דורשים יתור וא"ו ה"א).
- ב. מצוה להצית אש המערכה בכל יום על ידי קסמים דקים על המזבח, ולא יציתם מלמטה ויעלם כשהם דלוקים. (רבי יהודה דורש זאת מוהאש על המזבח תוקד בו. ורבי שמעון ורבי יוסי דורשים מונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח).